

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Василевича Віталія Вацлавовича на дисертаційну роботу Перепічки Надії Григорівни на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні», поданого до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. З огляду на сучасну міжнародну та національну статистику удосконалення системи пробації та ресоціалізація передбачає створення повноцінної системи пробації, яка здатна забезпечити реабілітацію правопорушників та створити баланс між безпекою суспільства та запобіганням скоєнню злочинів. Не зважаючи на збільшення відповідних наукових робіт, буттєва гострота даної проблематики, нажаль, не зменшується. Зрозуміло, що ця робота тільки розпочалась і наразі комплекс таких проблемних питань залишається ще не повністю розв'язаним.

Так, в сучасних умовах одним із завдань, яке покладається на службу пробації, є створення нових умов, обов'язків, обмежень та зобов'язань для осіб, які перебувають на обліку, а також покращення соціально-виховної роботи з метою забезпечення їх реінтеграції в суспільство та підвищення соціальної ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи зокрема.

Вказані заходи разом із впровадженням нових підходів до процесу виправлення і ресоціалізації засуджених дозволять забезпечити якісний перехід від карального підходу до реабілітаційного та реалізувати інституційну спроможність запобіжної діяльності органів пробації.

Не менш важливим з точки зору впливу є вдосконалення методики щодо виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень, шляхом впровадження законодавчих та організаційно-управлінських змін.

Сьогодні, не дивлячись на ряд уже існуючих позитивних змін в діяльності органів пробації, залишається низка невирішених питань щодо реалізації їх запобіжної функції.

Таким чином, дисертаційна робота Перепічки Н.Г. є актуальною для вирішення сучасних завдань, які постають при подальшому розвитку системи пробації в Україні. Отже, вибір дисертантом теми є цілком виправданим, а актуальність та своєчасність роботи не викликає сумніву.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертантці визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертантка проаналізувала значну кількість джерел (176 найменувань) ґрунтовно вивчила роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, у розробці комплексу заходів запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме статистичними даними й матеріалами, узагальненням результатів анкетування отримані в ході проведення анкетування працівників органів пробації (Львівська область опитано 281 (114)працівника (167) суб'єкта, Харківська область 532 опитано (189) працівника(343) суб'єкта, Одеська область опитано 653 (152)працівника (501) суб'єкта, м. Київ та Київська область опитано 385 осіб (213) працівника (172) суб'єкта.

Результати наукового дослідження викладено в десяти наукових публікаціях за темою дослідження, одна стаття в іноземному науковому періодичному виданні (Республіка Польща), п'ять тез доповідей і наукових повідомлень на науково-практичних конференціях, а також одні методичні рекомендації.

Отже, дисертація Н.Г. Перепічка «Запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Н.Г. Перепічки є одним з перших в Україні комплексним монографічним дослідженням, у якому на підставі аналізу теоретичних джерел, сучасного стану кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого законодавства та правоохоронної діяльності, отриманих емпіричних даних розроблено систему заходів запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, які мають значення не лише для науки, а й для діяльності правозастосовних органів.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Н.Г. Перепічки не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи автора.

Отже, результати дисертаційного дослідження Н.Г. Перепічки, які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як теоретичний аналіз і синтез, логіко-юридичний, соціологічний та статистичний методи, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка опанувала необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: *законотворчій діяльності* – шляхом запровадження міжнародних правових стандартів до Закону України «Про пробацію», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»; *діяльності правоохоронних органів* – при розробленні й удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні, у системі службової підготовки та у практичній діяльності оперативних працівників та слідчих при запобіганні, виявленні, розкритті та розслідуванні вказаної категорії злочинів (акт впровадження Головного слідчого управління НП України в Сумській області від 22 серпня 2022 р.); *освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінально-виконавчого права, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників

Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 серпня 2022 р.)

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Н.Г. Перепічки викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють сім підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 304 сторінок, із яких 221 сторінки – основний текст.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

Розділ 1 «Уповноважений орган пробації, як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням в Україні» присвячений з'ясуванню сучасного стану наукових досліджень, пов'язаних із запобіганням кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні; визначенню місця і ролі уповноваженого органу з питань пробації в системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням; аналізу міжнародного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації та визначенню можливості запровадження позитивного досвіду в національне законодавство і практичну діяльність в Україні.

Так, вивчення дисертанткою наукових публікацій та аналіз правової регламентації становлення інституту пробації в Україні дали можливість виокремити та запропонувати періодизацію даного процесу, виокремивши такі три етапи:

I етап: 2001–2010 рр. – період адаптації та прийняття законодавчих змін щодо можливості індивідуалізації системи кримінальних покарань та забезпечення виправлення правопорушників без ізоляції від суспільства, що послужило початком становлення інституту пробації. Авторка виділила такі характерні особливості цього періоду: прийняття нового Кримінального кодексу України, яким було введено інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням; затвердження Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; прийняття Кримінально-виконавчого кодексу України; прийняття Закону України «Про Державну кримінально виконавчу службу України».

II етап: 2010–2015 рр. – період оптимізації та наближення кримінально-виконавчого законодавства України до європейських стандартів. У межах цього періоду, як зазначає дисертантка, були прийняті такі важливі законодавчі акти, як: Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», яким фактично було реорганізовано Державну кримінально-виконавчу службу України; Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або обмеження волі на певний строк»; схвалено концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. В даний період, додає здобувачка, здійснено поступальні кроки, спрямовані на запровадження Європейських стандартів щодо переваг системи наглядових, соціальних, виховних і профілактичних заходів.

III етап: з 2015 р. та триває до сьогодні – період трансформацій нормативно-правових змін та подальшого вдосконалення законодавства в сфері кримінально-виконавчої політики, який розпочався з моменту прийняття Закону України «Про пробацію». У дослідженні наголошено, що за цей період було прийнято низку законодавчих актів у сфері пробації, якими фактично на загальнодержавному рівні затверджено інститут пробації, а також діяльність його органів та запровадження різноманітних програм щодо суб'єктів пробації для їхньої подальшої адаптації та реінтеграції в соціум.

За результатами визначення місця і ролі уповноваженого органу з питань пробації в системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням дисертантка справедливо аргументує, що сьогодні удосконалення запобіжної діяльності пробації та ресоціалізація засуджених передбачає створення повноцінної системи пробації, що здатна забезпечити реабілітацію правопорушників і створити баланс між безпекою суспільства та запобіганням вчиненню ними нових кримінальних правопорушень.

Також за результатами проведеного дослідження в межах підрозділу позитивно відмічаємо проведений дисертанткою кримінологічний аналіз, що дало їй підстави запропонувати комплекс заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання в межах розробленого нею проєкту Комплексного цільового плану запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації на період 2024–2029 рр.

У розділі 2 «Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень та заходи щодо їх запобігання уповноваженими органами з питань пробації в Україні» за результатами змістовного аналізу дисертантка отримала низку кримінологічно значимих кількісно-якісних показників вчинюваних суб'єктами пробації кримінальних правопорушень, що дало їй підстави сформулювати диференційовані заходи запобігання.

Так, на підставі вивчення стану, рівня та інших елементів кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, які вчиняються суб'єктами пробації було отримано наступні кримінологічно значимі результати:

– стан повторних кримінальних правопорушень, вчинених у 2018–2021 роках, характеризувався їх відносною стабільністю, тобто відсутністю неконтрольованого зростання, а у 2021 та 2022 роках навіть тенденцією до зниження на тлі збільшення кількості осіб, які перебували на обліку;

– аналіз повторних кримінальних правопорушень, вчинених особами, які перебували на обліку уповноваженого органу пробації упродовж 2018–2021 років, засвідчив такі середні коефіцієнти повторних кримінальних правопорушень по Україні: у 2018 році – 3,33, у 2019 – 3,00, у 2020 – 3,13, у

2021 році – 2,52; середній коефіцієнт по країні за чотири роки склав 3 кримінальних правопорушення. При цьому з'ясовано, що в деяких регіонах інтенсивність кримінальних правопорушень є вищою за середній показник. До таких областей належать: Запорізька – коефіцієнт інтенсивності злочинності за чотири роки склав 5,07 на 100 осіб, які перебувають на обліку; Івано-Франківська – 3,94; Луганська – 4,14; Полтавська – 5,47; Харківська – 4,17; Херсонська – 3,64;

– отримано дані щодо структури повторних кримінальних правопорушень, вчинених особами, які перебувають на обліку уповноважених органів пробації. Зокрема, упродовж чотирьох років спостереження (2018–2021 рр.) 90–93% повторних кримінальних правопорушень вчинено особами чоловічої статі. У свою чергу, співвідношення дорослих і неповнолітніх осіб, які вчинили повторні кримінальні правопорушення, виглядає так. Від загальної кількості вчинених повторних правопорушень частка неповнолітніх осіб склала у 2018 році – 3,06%, у 2019 – 3,3%, у 2020 – 4,11%, у 2021 – 2,71%. Дисертанткою встановлено, що у попередні роки цей показник був значно вищим і досягав 15 % від всієї сукупності осіб, які вчиняли повторні кримінальні правопорушення;

– звернуто увагу, що однією з ознак суспільної небезпечності кримінальних правопорушень є вчинення їх у складі групи. За чотири роки спостереження у середньому 13,4 % повторних кримінальних правопорушень вчинено у складі групи. Також при вивченні ступеня тяжкості вчинених повторних кримінальних правопорушень встановлено, що 13–14 % – це кримінальний проступок, 36–38 % – нетяжкі злочини, 36–44% – тяжкі злочини, 3 % – особливо тяжкі злочини. При цьому з'ясовано, що показник повторних особливо тяжких злочинів у 2018–2021 роках тримається у межах 51–55 злочинів (3 %), суттєво знизившись у 2018 році з 288 злочинів (13,7 %);

– встановлено найпоширеніші детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень суб'єктами пробації, серед яких виділено та охарактеризовано соціально-економічні, політико-правові, морально-психологічні.

Приділено увагу і такому важливому елементу кримінологічної характеристики, як особі кримінального правопорушника – суб'єкту пробації, у результаті чого визначено її характеристику за соціально-демографічними, соціально-рольовими, кримінально-правовими, морально-психологічними ознаками. Зокрема встановлено, що серед суб'єктів пробації, які вчиняють кримінальні правопорушення, найбільшу частку становить чоловіча категорія осіб – 661 (83,8 %), віком від 26 до 35 років – 296 (37,3 %), які мали середню освіту – 365 (46 %), не були одружені і неофіційно працевлаштовані – 464 (58,5 %).

У розділу 3 «Основні напрями і шляхи удосконалення запобігання кримінальним правопорушенням уповноваженими органами пробації в Україні», в якому дисертанткою визначено порядок здійснення кримінологічної експертизи щодо чинних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують повноваження органів пробації у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, що дало підстави для висновку, що Україна зробила значні кроки щодо приведення нормативно-правових актів України до високих гуманістичних стандартів. Водночас, дисертанткою зауважено, що роботу у цьому напрямі не можна вважати до кінця завершеною, у зв'язку з чим нею запропоновано низку прогресивних кроків за напрямом удосконалення відповідної сфери нормативно-правового регулювання.

Також у межах третього розділу роботи надано пропозиції щодо удосконалення організаційно-правових засад запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації, а також професійної підготовки їх персоналу.

Заслуговує позитивної оцінки у межах вироблення шляхів підвищення рівня взаємодії органів пробації з іншими правоохоронними органами, державними органами, організаціями та окремими громадянами запропонований дисертанткою проєкт спільного наказу (так звана міжвідомча інструкція), яким регламентовано взаємодію уповноваженого органу з питань пробації України з Національною поліцією України, Державною прикордонною службою України, Державною міграційною службою України, судами та

установами виконання покарань у запобіганні кримінальним правопорушенням, що вчиняються суб'єктами пробації, з визначенням таких окремих розділів, як: загальні положення, основні напрями та форми взаємодії, якими передбачено заходи щодо: реалізації державної політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються суб'єктами пробації; профілактики кримінальних та інших правопорушень; виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються пробаціонерами; контроль та нагляд за поведінкою підоблікових осіб; надання допомоги та сприяння у працевлаштуванні, здобутті освіти, медичного забезпечення суб'єктам пробації; розшук та затримання осіб, які ухиляються від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та підоблікових осіб, місце знаходження яких невідомо; удосконалення правової бази профілактики кримінальних правопорушень суб'єктів пробації; забезпечення досудової пробації; здійснення пенітенціарної пробації.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Список використаних джерел охоплює 176 посилання на 21 сторінках.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Н.Г.Перепічки відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – висвітлення рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення механізму запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні, є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Н.Г.Перепічки «Запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових

установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. Аналізуючи статистичні дані повторних кримінальних правопорушень особами, що перебувають на обліку уповноважених органів пробації, автору доцільно було надати статистичні показники за перше півріччя 2023 року, які б підтвердили або спростували сформовані тенденції вказаних правопорушень.

2. Підрозділ 1.2 має назву «Поняття уповноваженого органу з питань пробації, як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням та його роль і місце у системі запобіжної діяльності». Разом із тим, у процесі вивчення тексту відповідного підрозділу не вдалося знайти цілісної дефініції поняття «уповноважений орган з питань пробації, як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням».

3. В тексті дисертації зазначається, що заходи загальносоціального запобігання окреслені в таких концепціях: Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, що покликані вирішити питання загальносоціальної спрямованості запобігання кримінальним правопорушення органами пробації. Втім зауважимо, що зазначені програмні документи приймалися відповідно у 2012 та 2017 роках і їм на зміну прийшла Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. Зважаючи на те, що в роботі на відповідний акт не зроблено посилання, під час захисту доречно розкрити антикриміногенну роль названої Стратегії дотично до проблематики наукового пошуку.

Зауваження і побажання є рекомендаційними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій авторки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Н.Г. Перепічки є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Н.Г. Перепічки «Запобігання кримінальним правопорушенням органами пробації в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03.04.2019 р. № 283), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019 р. № 759), та пп. 5–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), а її авторка Перепічка Надія Григорівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
учений секретар секретаріату Вченої ради
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Віталій ВАСИЛЕВИЧ

